

УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Анотація: Стаття розкриває основні особливості обліку дебіторської заборгованості за міжнародними стандартами та шляхи їх вдосконалення в обліку за НП(С)БО. Наголошено на нормативних аспектах створення резерву на знецінення дебіторської заборгованості та шляхів вдосконалення обліку в Україні.

Ключові слова: дебіторська заборгованість; резерв на знецінення дебіторської заборгованості; кредитні збитки; міжнародні стандарти; удосконалення обліку.

Abstract: *The article reveals the main features of accounting for receivables according to international standards and ways to improve them in accounting for NP (S) BU. Emphasis is placed on the regulatory aspects of creating a provision for impairment of receivables and ways to improve accounting in Ukraine.*

Keywords: receivables; provision for impairment of receivables; credit losses; international standards; improving accounting.

У сучасних умовах ринкової економіки діяльність суб'єктів підприємництва потребує детального вивчення обліку дебіторської заборгованості, оскільки дебіторська заборгованість впливає на фінансову діяльність підприємства, ліквідність, платоспроможність та можливості реалізації фінансових інструментів.

В умовах зовнішньоекономічних зв'язків та орієнтованості України на європейський простір, зростає значущість наближення та гармонізації ведення вітчизняного обліку за міжнародними стандартами і вимогами фінансової звітності. Значущість інформації про стан дебіторської заборгованості обумовлюється необхідністю надання користувачам для прийняття рішень повної та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та оборотність коштів.

Проте враховуючи проблемні питання, які виникають при обліку дебіторської заборгованості, виникає необхідність подальшого дослідження питань оцінки, знецінення, створення резерву під кредитні збитки.

У зв'язку з постійними змінами законодавства, наявності неузгодженості міжнародних стандартів обліку з національними, виникає необхідність дослідження методики та структури, дебіторської заборгованості з метою вдосконалення відображення в обліку та фінансовій звітності.

IFRS 9 «Фінансові інструменти» зазначає, що «безумовна дебіторська заборгованість визнається як актив з моменту вступу підприємства в договірні відносини, в результаті яких виникають юридичні права на отримання грошових коштів» [1].

За МСФЗ, торгова дебіторська заборгованість, є фінансовим інструментом й, відповідно, її визнання в балансі та подальша оцінка здійснюється за правилами, що діють до фінансових інструментів. При цьому, МСФЗ під фінансовими інструментами розуміють договір, «який приводить до виникнення фінансового активу у одного суб'єкта господарювання та фінансового зобов'язання або інструмента капіталу у іншого суб'єкта господарювання».

При цьому фінансовим активом є договірне (контрактне) «право, отримати грошові кошти від іншого підприємства». Виходячи з цього визначення, та частина дебіторської заборгованості підприємства, по якій очікується надходження грошових коштів, буде представляти собою фінансовий актив. IFRS 9 «Фінансові інструменти» класифікацію фінансових інструментів, пов'язує безпосередньо з бізнес-моделлю використання активу, а бізнес-модель щодо дебіторської заборгованості являє собою договірний грошовий потік, який отримує суб'єкт господарювання в процесі володіння цим активом.

Існуючі підходи до трактування дебіторської заборгованості можна поділити на підгрупи відповідно до аспектів функціонування на які робиться акцент у окремому економічному середовищі та класифікувати за різними ознаками.

Правила оцінки торгової дебіторської заборгованості, як фінансового активу, визначені в IFRS 9 «Фінансові інструменти».

Спочатку всі фінансові активи оцінюються за справедливою вартістю, потім, з метою подальшої оцінки суб'єкт господарювання класифікує фінансові активи на ті що будуть оцінюватися за амортизованою вартістю або за справедливою вартістю виходячи з бізнес-моделі підприємства, що використовується для управління фінансовими активами.

У стандарті вказано, що «фінансовий актив оцінюється за справедливою вартістю, якщо виконуються такі умови:

– фінансовий актив утримується в межах бізнес-моделі, метою якої є отримання передбачених договором грошових потоків;

– грошові потоки є виключно виплатами основної суми боргу і відсотків на непогашену частину основної суми боргу» [2].

Фінансовий актив оцінюється за амортизованою вартістю, якщо, по-перше, в межах бізнес моделі суб'єкта господарювання фінансовий актив утримується з метою отримання потоків грошових коштів, а по-друге, ці потоки є платежем основного боргу і відсотків на його непогашену суму. Амортизована вартість розраховується методом ефективної ставки відсотка, яка дисконтує розрахункові майбутні грошові надходження протягом очікуваного терміну дії фінансового активу. Тобто амортизована вартість відображає грошові потоки від фінансового активу, які компанія отримає в тому випадку, якщо буде тримати цей актив до погашення.

Торгова дебіторська заборгованість, в більшості випадків, оцінюється за справедливою вартістю, виняток – наявності в договорі з покупцем значного компонента фінансування. Згідно з IFRS 9 «Фінансові інструменти» суб'єкт господарювання оцінює «торгову дебіторську заборгованість за ціною угоди, якщо торгова дебіторська заборгованість не містить значного компонента фінансування» [12].

Після аналізу грошових надходжень на погашення заборгованості і угруповання залишків непогашеної заборгованості, слід розрахувати історичні коефіцієнти кредитних збитків.

Історичні коефіцієнти кредитних збитків розраховуються за формулою (1):

$$K_{kz} = \sum Kz / \sum П, \quad (1)$$

де K_{kz} – історичні коефіцієнти кредитних збитків;

$\sum Kz$ – загальна сума кредитних збитків;

$\sum П$ – сума продажів, що досягла відповідної групи прострочення.

ри визначенні ціни угоди необхідно керуватися IFRS 15 «Виручка за договорами з клієнтами»: «визначаючи ціну угоди, організація повинна коригувати суму відшкодування з урахуванням впливу тимчасової вартості грошей, якщо терміни виплат, узгоджені сторонами договору, представляють покупцеві або організації значну вигоду від фінансування передачі товарів або послуг покупцеві» [13].

У випадку наявності в договорі значного компонента фінансування дебіторська заборгованість покупця буде відображена в балансі за дисконтованою вартістю, а різниця між початковою оцінкою і сумою, що підлягає до виплати, буде являти собою процентні (фінансові) доходи в звіті про сукупний дохід. При цьому згідно з IFRS 15 «Виручка за договорами з клієнтами» використовується ставка дисконтування, яка застосовувалася би для подібних операцій фінансування між сторонами з подібними кредитними характеристиками. Тобто, якщо договір містить компонент фінансування, при визнанні дебіторської заборгованості і доходу беруться до уваги очікуваний лаг часу між передачею суб'єктом господарювання товарів (послуг) покупцеві і датою оплати покупцем таких товарів (послуг).

Суб'єкт господарювання у разі наявності елемента фінансування в складі дебіторської заборгованості визнає процентний дохід окремо від виручки за договорами з покупцями у звіті про фінансові результати [13]. Значна складова фінансування існує, якщо терміни платежів, узгоджені сторонами договору (явно чи неявно), забезпечують замовнику значну вигоду від фінансування передачі товарів чи послуг замовнику [1].

Згідно з IFRS 15 «Виручка за договорами з клієнтами» суб'єкт господарювання повинен враховувати тимчасову вартість грошей і коригувати суму відшкодування в разі, якщо передбачені

договором терміни виплат надають покупцеві значну вигоду від фінансування, тобто йдеться про відстрочку платежу на тривалий період.

МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» змінив ставлення до знецінення торгової дебіторської заборгованості визнаної відповідно до МСФЗ 15.

МСФЗ 9 ввів нову модель знецінення, засновану на очікуваних кредитних збитках (ECL), в результаті чого визнається резерв на покриття збитків до виникнення кредитних збитків, тобто при такому підході суб'єкт господарювання повинен враховувати поточні умови і обґрунтовану прогностичну інформацію, яку він може отримати без надмірних витрат при оцінці ECL.

Зазначимо, що під час оцінки ECL необхідно враховувати, що торгова дебіторська заборгованість може бути як короткостроковою, так і довгостроковою, тобто ECL оцінюється за 12 місяців або за весь термін, у зв'язку з цим МСФЗ 9 вводить вимогу про застосування значного збільшення кредитного ризику (SICR – significant increase in credit risk) з метою проведення відмінності між очікуваним 12-місячним ECL і ECL за весь термін, виконання якого на практиці дуже складно та потребує професійних суджень [1.2] IFRS 9 «Фінансові інструменти» дебіторську заборгованість в окрему групу не визначає, всі фінансові активи в IFRS 9 класифіковані на наступні групи: активи, облік яких ведеться за справедливою вартістю (стандартна торгова дебіторська заборгованість, позики, видані на звичайних умовах, тощо); активи, що обліковуються за амортизованою вартістю. Основні труднощі в обліку дебіторської заборгованості – це оцінка, яка поділяється на первинну і наступну. При первісному визнанні дебіторську заборгованість, так само, як і будь-який інший фінансовий актив, повинні оцінюватися за справедливою вартістю й у більшості випадків справедлива вартість товарів і послуг визначається на основі договору.

Подальший облік дебіторської заборгованості більш складний і залежить від її виду (довгострокова або короткострокова). Короткострокова дебіторська заборгованість не дисконтується, це пов'язано з тим, що за період менше року вартість грошей істотно не зміниться. Причому короткострокова дебіторська заборгованість відображається за справедливою вартістю за вирахуванням можливого резерву під знецінення.

Якщо дебіторська заборгованість довгострокова, то вона повинна обліковуватися за амортизованою вартістю з використанням методу ефективної процентної ставки. Знецінення дебіторської заборгованості виникає в разі, якщо є ризик не отримати грошові кошти від боржників. За міжнародними стандартами, створити резерв під знецінення можна в разі, якщо існують докази можливості неотримання коштів від боржників. Такі докази можна отримати з аналізу: розміру дебіторської заборгованості, періоду простроченої заборгованості, оцінки ризиків непогашення заборгованості. Також оцінюються такі ситуації, як рішення по судовому процесу, банкрутство боржника, скрутне матеріальне становище боржника тощо.

Вимоги МСФЗ 9 по знеціненню фінансових активів (торгової дебіторської заборгованості) застосовують практично всі компанії, і особливо ті, які мають істотну торгову дебіторську заборгованість, їм необхідно забезпечити належний процес для розрахунку ECL, тому, що користувачам фінансової звітності необхідно розуміти, що впливає на зростання знецінення фінансових активів, а також як на це впливає застосування облікової політики і суттєвих професійних суджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments/#about> (дата звернення: 10.09.2019).
2. МСФЗ (IFRS) 15 «Виручка за договорами з клієнтами» URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-15-revenue-from-contracts-withcustomers>.

Ходзицька Валентина Василівна. к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: valentinakneu@yahoo.com

Khodzytska Valentyna, Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Accounting and Taxation "Kyiv National Economic Vadim Hetman University», e-mail: valentinakneu@yahoo.com